

SPANNING

WEG UIT DE CRISIS

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 14, nummer 1, januari 2012

WEG UIT DE CRISIS

Nederland verkeert in crisis. Volgens premier Rutte wordt 2012 een moeilijker jaar dan 2011 – en dat zal te merken zijn. Hoewel de oorzaken van de crisis vooral veroorzaakt worden door falen op Europees niveau, zal de Nederlandse bevolking daar voor opdraaien als het aan de regering ligt. In de Spanning blikken we terug op de lessen die we uit de crisis kunnen trekken en we kijken vooruit, naar wat 2012 aan mogelijkheden en sociale strijd te bieden heeft.

Allereerst analyseren Tijmen Lucie en Victor Janssen Schipper, stagiairs bij het Wetenschappelijk Bureau van de SP, de openbare verhoren die de commissie-De Wit de afgelopen maanden hield. Deze commissie probeert lessen te trekken uit de kredietcrisis van 2008. Kopstukken uit de Nederlandse politiek, waaronder oud-premier Balkenende en oud-minister van Financiën Wouter Bos legden verantwoording af over het optreden van de Nederlandse regering destijds. Het leverde een interessant schouwspel op over een crisis die niemand zag aankomen.

Crisis is het volgens sommige commentatoren ook binnen de vakbeweging. De FNV probeert zich opnieuw uit te vinden. Voor deze Spanning interviewt Sjaak van der Velden Tweede Kamerlid Paul Ulenbelt over de ontwikkelingen in de FNV. De huidige strubbelingen zijn wellicht de barenweeën van een nieuwe en sterke vakbond. Een nieuwe vakbond, waarbij het vak weer centraal komt te staan en die dicht bij de werknemers opereert. In het verlengde daarvan beschrijft Hans Boot op basis van zijn boek *Opstandig Volk. Neergang en terugkeer van losse havenarbeid* hoe de havenarbeid van Amsterdam de afgelopen eeuw veranderde.

Dat het verzet tegen het kabinetsbeleid op gang komt, bleek op de

manifestatie in de Brabanthallen van 10 december jongstleden. Tegelijkertijd bleek ook dat de berichtgeving hierover gekleurd was door wat Tweede Kamerlid Ronald van Raak het klassisme in de Nederlandse politiek noemt. De demonstranten werden door sommigen beschreven als willoze slachtoffers van kabinetsbeleid in plaats van strijders voor een rechtvaardiger samenleving. Het kabinet-Rutte-Verhagen doet hier vrolijk aan mee. De armen krijgen de schuld van de armoede, terwijl het kabinet hun banen op de tocht zet.

Arjan Vliegthart en Hans van Heijningen maken voor wat betreft de eurocrisis de balans op van 2011. Wil de euro toekomst hebben, dan zal er in 2012 door nationale en internationale politici met een ander bijtje gehakt moeten worden. Doormodderen zoals in 2011 is niet langer een optie als we willen voorkomen dat de burgers een nog hogere prijs voor de eurocrisis gaan betalen. De financiële markten zullen linksom of rechtsom beteugeld moeten worden.

Ten slotte staat Sjaak van der Velden in het Rijke Rooie Leven stil bij het nummer de Christendemonstratie, van het album Miljoenen Magen van de band Verz Ed. Dit Rijke Rooie Leven is tevens de laatste bijdrage van Sjaak van der Velden als redacteur van Spanning. Sjaak heeft ontslag genomen bij het Wetenschappelijk Bureau om aan een nieuwe uitdaging te beginnen, het schrijven van de geschiedenis van het Havenpensioenfonds. Wij wensen hem daarbij natuurlijk alle succes.

INHOUD

3	DE CRISIS DIE NIEMAND ZAG AANKOMEN
7	KLASSISME
10	DE INSTITUTIE VAN POLDERAARS MOET WEER EEN INSTITUUT VAN LEVENDE MENSEN WORDEN
13	EUROCRISIS: EEN TUSSENBALANS
15	HET EINDE VAN DE HAVENPOOL EN DE COMEBACK VAN LOSSE HAVENARBEID
18	HET RIJKE ROOIE LEVEN DEEL 71
20	WAT ALS EUROPA KLAPT?

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 40

F (010) 243 55 67

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Antoni Gracia

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Foto cover

Hans van Heijningen

DE CRISIS DIE NIEMAND ZAG AANKOMEN

DE COMMISSIE-DE WIT WIL LESSEN TREKKEN UIT KREDIETCRISIS, VOOR NU EN STRAKS

Tekst: Tijmen Lucie en Victor Janssen Schipper

Vier weken lang waren ze live op tv te zien: bankiers, toezichhouders, Kamerleden en ministers. Onder ede verschenen ze voor de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel. Die commissie, onder leiding van SP-Kamerlid Jan de Wit, wil precies weten hoe Nederland is omgegaan met de kredietcrisis. Die barstte in 2008 los en de gevolgen voelen we nog dagelijks. Welke lessen moeten er getrokken worden, voor nu en voor straks?

In november 2010 stelde de Tweede Kamer de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel onder leiding van SP-Kamerlid Jan de Wit in. Die moet de crisismaatregelen onderzoeken die de Nederlandse overheid nam tussen september 2008 en februari 2009 om de acute problemen in het Nederlands financieel stelsel aan te

pakken. De parlementaire enquête was het vervolg op het Parlementair Onderzoek Financieel Stelsel (eveneens met De Wit als voorzitter). Dat onderzoek richtte zich op de oorzaken van de problemen in het financieel stelsel in het algemeen. Het daaruit voortvloeiende rapport 'Verloren krediet' beschreef in mei 2010 hoe wetgeving en toezicht tekortgeschoten waren in het beteugelen van de schulden crisis. Banken en andere financiële instellingen hadden onverantwoorde risico's op zich

VROEG OF LAAT: DE WAARSCHUWINGEN VAN DE SP OVER LOSGESLAGEN FINANCIËLE MARKTEN

De kredietcrisis heeft een aantal misstanden in de financiële sector blootgelegd. Zaken waar de SP al jaren geleden voor gewaarschuwd heeft: het gebrek aan regels voor financiële instellingen, de bonuscultuur, de doorgesloten macht van aandeelhouders en het nemen van te grote risico's en het verdoezelen daarvan door financiële instellingen. Al in september 1998 stelde Jan Marijnissen tijdens de Algemene Beschouwingen in de Tweede Kamer vraagtekens bij de zegeningen van het vrijemarktdenken in de financiële sector: 'De laatste weken wordt weer eens pijnlijk duidelijk wat de gevolgen zijn van het neoliberale denken en het marktfundamentalisme dat ermee gepaard gaat. Er is alom onzekerheid over de economische ontwikkeling. Beursindexen gaan dan eens omhoog en dan eens omlaag. Dat leidt tot grote zenuwachtigheid op die beurzen. Het vrije en ongecontroleerde kapitaalverkeer doet nog eens een extra duit in het ongewisse zakje.'

Tijdens diezelfde Algemene Politieke Beschouwingen pleitte Marijnissen voor de invoering van de zogenaamde Tobin-taks. Een belasting op kapitaaltransacties om een einde te maken aan speculaties met flitskapitaal. Een belasting waarmee tevens miljarden dollars binnengehaald konden worden om grote problemen in de wereld zoals armoede en klimaatverandering aan te pakken.

genomen om steeds meer rendement te halen. Daardoor hadden zij uiteindelijk te weinig middelen om hun verliezen op te vangen – en moest de overheid, beter gezegd de belastingbetaler, te hulp schieten om een totale crisis van het financiële stelsel te voorkomen.

Het parlementaire onderzoek leidde al tot een groot aantal ingrijpende voorstellen ter versterking van regelgeving en toezicht. Die zijn allemaal overgenomen door de Tweede Kamer. Maar de Kamer wil ook precies weten hoe en waarom de Nederlandse overheid tientallen miljarden stak in het nationaliseren en overeind houden van Nederlandse banken.

ZWAARSTE MIDDEL PARLEMENT INGEZET

Het parlementair onderzoek werd daartoe opgevaardigd tot een parlementaire enquête, het zwaarste middel dat het parlement heeft om de waarheid boven tafel te krijgen. Betrokken bankiers, toezichthouders, Kamerleden en ministers werden onder ede verhoord. En heel Nederland kon live meekijken in de keuken van het Nederlandse geldwezen en de nationale en internationale politiek. De verhoren vonden plaats in november en december en duurden vijf weken. De eerste die door de commissie-De Wit ondervraagd werd, was voormalig bankier en oud-minister van Financiën Onno Ruding. Na hem volgde een lange rij van (gewezen) Tweede Kamerleden, bankiers, toezichthouders en topambtenaren. In de laatste twee weken werden de absolute hoofdrolspelers verhoord. Oud-premier Jan-Peter Balkenende, oud-president van De Nederlandsche Bank Nout Wellink en oud-minister van Financiën Wouter Bos.

GEBREK AAN TRANSPARANTIE

Wat in ieder geval bij de verhoren van de commissie-De Wit opvalt, is dat het bijzonder lastig is te doorgronden hoeveel geld het redden van de Nederlandse banken heeft gekost. Zeker is nu dat dit veel meer was dan het toch al kolossale bedrag van 16,8 miljard, waarover Balkenende en Bos het steeds hadden ten tijde van de nationalisatie van ABN Amro en Fortis Bank Nederland. Om precies te weten te komen hoeveel meer, worden

eind januari Bos en Wellink nogmaals verhoord door de enquêtecommissie.

BALKENENDE: 'AANKOOP VAN ABN-AMRO IN EEN KWARTIER'

Meer inzicht is er wel over hoe de onderhandelingen verlopen zijn, hoewel ook daar nog de nodige vraagtekens resteren. We weten nu dat het uiteindelijk een kwartier kostte voor de Nederlandse premier Balkenende en de Belgische premier Leterme om een definitieve prijs te bepalen voor de nationalisatie door Nederland van ABN Amro en Fortis Bank Nederland. Dat vertelde Balkenende aan de enquêtecommissie: 'De Belgen vroegen 24 miljard. Ik heb toen vrij ongezoeten laten weten wat ik daarvan vond.' Veel te duur dus. In het beslissende kwartier kaartten beide premiers samen de overname af op 16,8 miljard. Waarom dat bedrag en waarom geen ander bedrag – daarover kon de enquêtecommissie tot nu toe geen helderheid krijgen. Ook omdat later bleek dat de overname in ieder geval meer gekost had aan de Nederlandse staat.

BOS: 'MASSIEF ANTWOORD WAS NODIG'

Nu is ook duidelijk dat de geruststellende verklaring van minister Bos destijds dat de genationaliseerde bank wellicht weer met winst verkocht zou kunnen worden, stoere taal was. Bos heeft daar echter geen spijt van, en ook niet van de bedragen die hij uitgaf aan de redding van onder andere ING en SNS Reaal. 'Het is zoveel beter een aanpak neer te zetten die te groot is voor het probleem, dan steeds weer iets weinig te doen.' Of dat grote ingrijpen ook daadwerkelijk effectief zou zijn wist Bos niet toen hij ingreep: 'Dat weten we niet, dat weten we niet, dat weten we niet.' Maar niets doen was geen optie, hield hij zijn ondervragers voor: 'Er waren enorme zorgen over het instorten van de financiële sector. Ik vond het een verantwoord risico. In een crisis moet je bij twijfel en onzekerheid juist wel inhalen. Liever te ruim dan te krap.' Daarmee gaf de oud-minister ook impliciet kritiek op de aanpak van de huidige eurocrisis door het kabinet en de Europese regeringsleiders. Hij toonde zich tevreden over 'het massieve antwoord' dat 'zijn' regering ten tijde van de crisis gegeven had:

‘We hebben een forse beschermingswal opgeworpen voor een vijand die we niet kenden.’ Aanpakken was urgent, liet hij de commissie weten: ‘Om te voorkomen dat het financiële systeem en de welvaart van Nederland naar de rand van de afgrond werden gebracht.’

Uit het verhoor van Bos en Balkenende werd duidelijk dat de ingestelde regiegroep er niet echt toe heeft gedaan. Bos was de man was die de beslissingen nam, daarin steeds gesteund door Balkenende. Bos op zijn beurt koerste weer volledig op de informatie die hij kreeg van Wellink en De Nederlandsche Bank.

WELLINK: ‘NIEMAND ZAG DE CRISIS AANKOMEN’

Dat beeld kwam vaak terug: niemand – bankier, toezichthouder of minister – had een idee wat er echt aan de hand was. En niemand was voorbereid. De oud-president van De Nederlandsche Bank, Nout Wellink, was daar duidelijk over: ‘Niemand zag de kredietcrisis van 2008 aankomen. Niet in Nederland en niet in de Europese Unie.’ Weliswaar was het hem duidelijk dat er ernstige zaken gebeurden, eerst in Amerika en later ook in Europa, maar dat dat zou leiden tot een systeemcrisis, die het financiële stelsel in zijn wezen bedreigde – dat wist naar zijn oordeel niemand. Ook hij dus niet: ‘Ik wist het niet en ik kon het niet weten.’ Anderen waren daar niet zo zeker over. Verschillende ondervraagden lieten merken dat het toezicht, van De Nederlandsche Bank maar ook van de commissarissen van de grote banken, tekortgeschoten is. Bos wees expliciet op het falen van die laatste groep. Hij riep de commissie op daar ‘kritischer naar te kijken’ en niet alleen te onderzoeken wat er wellicht door De Nederlandsche Bank verkeerd was gedaan. Oud-minister Hoogervorst, die later hoofd van de Autoriteit Financiële Markten werd, was harder in zijn oordeel over het toezicht en de politiek. Hij zei de commissie dat het volgens hem verkeerd was geweest dat tijdens de crisis de regelgeving was versoepeld en het toezicht vermindert. Volgens hem was dat ‘onder politieke druk’ gebeurd. Wie die druk precies uitgeoefend had op wie, daarover zweeg hij helaas. Hij sprak ook over de ‘orgie van krediet’, die in

VERLOREN KREDIET

De Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel is het tweede deel van het Parlementair Onderzoek Financieel Stelsel. Het eerste deel van dit onderzoek werd in 2009 en 2010 uitgevoerd en stond eveneens onder leiding van Jan de Wit. Daarin werd vooral gekeken naar de oorzaken van de financiële crisis, terwijl in het tweede deel het handelen van de Nederlandse overheid centraal staat. In mei 2010 verscheen het rapport ‘Verloren Krediet’, waarin de onderzoeksc commissie de oorzaken van de financiële crisis op een rij zet. Allereerst wijst de commissie op een aantal macro-economische ontwikkelingen, zoals handels- en monetair beleid, globalisering en liberalisering van de financiële markten. Door het vrijgeven van de financiële markten gingen banken zich in de afgelopen decennia steeds meer toeleggen op het verstrekken van krediet. Om zoveel mogelijk winst te maken probeerden banken op allerlei manieren hypotheek en andere financiële producten aan hun klanten te slijten. Consumenten en bedrijven gingen vervolgens steeds meer geld lenen, waardoor zij zich steeds dieper in de schulden staken. De risico's die financiële instellingen namen om zoveel mogelijk rendement te behalen, bleken

onverantwoord, omdat zij onvoldoende reserves hadden om eventuele verliezen op te vangen. Veel banken en verzekeraars, waaronder in Nederland Fortis-ABN-Amro en ING, kwamen hierdoor in grote financiële problemen. De commissie constateerde in haar eerste rapport ook dat wet- en regelgeving in de financiële sector ernstig tekort is geschoten. Zo kregen banken de gelegenheid om bij hun streven naar zoveel mogelijk rendement onverantwoorde risico's te nemen. Belangrijk hierbij was dat de kapitaal-eisen voor financiële instellingen veel te laag konden worden vastgesteld.

Samenhangend met het ontbreken van wetgeving noemt de commissie het tekortschieten van toezicht op de financiële sector, zowel mondiaal als nationaal. Problemen in het financiële stelsel werden daardoor onvoldoende onderkend.

Al deze factoren – liberalisering van de financiële markten, risicovolle ondernemingen van financiële instellingen en gebrek aan wetgeving en toezicht – droegen er uiteindelijk toe bij dat een hypotheekcrisis in de Verenigde Staten kon uitgroeien tot een van de grootste financiële en economische crises die we hebben gekend.

het eerste decennium van deze eeuw plaatsvond. Die orgie speelde dus ook al toen Hoogervorst nog minister van Financiën was – maar toen zei hij er niets over, laat staan dat hij er wat aan deed.

AEGON: 2 MILJARD, 4 MILJARD OF DAN TOCH MAAR 3 MILJARD?

We weten nu ook meer over hoe gebrekkig de informatie was die ten grondslag lag aan het besluit om over te gaan tot staatssteun aan verzekeraar Aegon. DNB-directeur Kellerman erkende dat er jarenlang problemen waren met het verkrijgen van informatie van Aegon. Zo was er onduidelijkheid over de Amerikaanse beleggingen van de verzekeraar. Dit kwam onder andere door de verschillende standaarden die de Amerikanen en DNB hanteerden. Maar ook omdat Aegon simpelweg weigerde de informatie te leveren. Misschien was dat wel de reden dat DNB zich pas in

een laat stadium zorgen begon te maken over de positie van de verzekeraar. Toch, zo zei Kellerman was het voor hem een verassing dat Aegon minister Bos om staatssteun vroeg. En dat terwijl DNB als toezichthouder de voornaamste adviseur van het ministerie van Financiën is. Uiteindelijk zou de Nederlandse staat Aegon met 3 miljard te hulp schieten. Een arbitrair bedrag, zo weten we nu ook. Aegon dacht dat 2 miljard voldoende was om in veiliger vaarwater te komen, terwijl DNB 4 miljard nodig achtte. Over het precieze waarom voor de uiteindelijke keuze van 3 miljard kon Kellerman, als voornaamste adviseur van het Ministerie van Financiën op dit terrein, geen antwoord geven.

DE KAMER BUITENSPEL?

Oud-minister Bos vindt niet dat hij het parlement onvoldoende op de hoogte heeft gehouden. Maar zeker in tijden

van crisis geldt volgens hem: 'De regering regeert – en daarna informeren we de Kamer.'

De gehoorde Kamerleden vertelden dat zij bij de verschillende reddingsoperaties pas laat geïnformeerd werden en dat daarmee de Kamer buitenspel werd gezet. Soms was dit – vonden ze – verdedigbaar voor de minister. Bijvoorbeeld bij de eerste reddingsactie van Fortis-ABN Amro. Toen volgden de ontwikkelingen elkaar zo snel op dat het informeren van de Kamer vooraf onmogelijk was. Echter, in andere gevallen, zoals bij het garant staan voor de Amerikaanse rommelhypotheek van ING in januari 2009, had het wel gekund. Volgens oud-Tweede Kamerlid Kees Vendrik (GroenLinks) werd de Kamer pas daags voor het sluiten van de deal geïnformeerd. Dat had volgens hem maanden eerder, al dan niet vertrouwelijk, kunnen gebeuren.

Ook aan het vertrouwelijk informeren van de Kamer door de regering zitten haken en ogen, vertelde SP-Tweede Kamerlid Ewout Irrgang. Hij zei de commissie dat vertrouwelijk informeren iets totaal anders is dan toestemming krijgen van de Kamer: 'Je wordt op zo'n moment als Kamerlid overvallen.' En: '(...) als je niet gaat piepen, (...) dat je daarmee dan de facto hebt ingestemd.' Vendrik kwam met een zelfde verhaal. Het was voor Kamerleden slikken of stikken geweest en het wegstemmen van een kabinetsbesluit zou drastische gevolgen hebben gehad en was daardoor praktisch onmogelijk.

WELLINK OVER HET GROTE GRAAIEN

Tijdens zijn verhoor formuleerde Nout Wellink erg behoedzaam en soms ook ontwijkend. Vrijer sprak hij tegenover Roel Janssen van NRC Handelsblad over de oorzaken van de crisis: 'In de Verenigde Staten groeide het al een tijd geleden helemaal scheef. De rijken hebben iedereen erin laten tuinen dat ze ook rijk konden worden, met creditcards en hypotheek. Het grote graaien is de schuld en het uitsmeren van het grote graaien heeft het alleen maar erger gemaakt.'

Foto: Suzanne van de Kerk

lijk. Volgens Ewout Irrgang wordt ook de vertegenwoordigende taak van een Kamerlid belemmerd door het vertrouwelijk informeren. Een Kamerlid kan dan zijn informatie immers niet met anderen en al zeker niet de achterban of de burgers bespreken.

HOE HET VERDER GAAT

Vijf weken verhoren van alle hoofdrolspelers heeft een hoop informatie opgeleverd voor Jan de Wit en de overige leden van de commissie. Toch vindt er eind januari nog een extra serie verhoren plaats met onder andere Bos en Wellink. In maart komt de commissie dan met haar eindrapport over het optreden van de Nederlandse overheid tijdens de financiële crisis. Daarin worden de openbare hoorzittingen verwerkt,

maar ook het bronnenonderzoek dat de commissie deed. En nieuwe conclusies en aanbevelingen geformuleerd. Daarna is weer het woord aan de Tweede Kamer. Ondertussen blijven nieuwe ontsparingen van het financiële stelsel dreigen. Want dat weten we nu in ieder geval: financiële markten zijn onberekenbaar en overheden hebben zich tot nu toe onvoldoende toegerust om die markten in het gareel te brengen. Met alle risico's die daarbij horen – nog steeds.

MEER WETEN?

Wil je meer weten over wat de enquêtecommissie doet en al heeft gedaan? Kijk dan op www.commissiedewit.nl

Foto: Sander van Oorspronk

KLASSISME

POLITICI DIE ROEPEN DAT MENSEN DIE LEVEN IN ARMOEDE MAAR AAN HET WERK MOETEN, DIE DISCRIMINEREN

Tekst: Ronald van Raak

Volgens de regering Rutte-Verhagen bestaat armoede alleen in landen ver weg. Wie in Nederland niet alles uit zijn leven haalt, is daar zelf schuld aan. Daarom spreken liberalen zo graag over eigen verantwoordelijkheid. En daarom moeten mensen tot het uiterste geprikkeld worden om te werken. Maar door onder andere te bezuinigen op de sociale werkplaatsen ontnemt dit kabinet veel mensen de kans om iets van hun leven te maken. En ondertussen krijgen armen zelf de schuld van hun armoede. Onterecht.

Het was druk, het was kleurrijk en het was gezellig. Op zaterdag 10 december 2011 organiseerde de SP een succesvolle manifestatie in de Brabanthallen in Den Bosch. Onder de noemer 'Armoede werkt niet' kwamen ruim 6.000 mensen met een arbeidshandicap protesteren en discussiëren. Deze manifestatie was een groot succes, omdat ze politiek brede steun kreeg, van de PvdA en de vakbonden. Maar de dag was vooral een succes omdat ze al de aanwezige demonstranten hoop gaf. De overtuiging dat we samen kunnen voorkomen dat mensen die nu werken

op de sociale werkplaats, straks in de armoede verdwijnen. De manifestatie was een uiting van trots en strijdvardigheid. Wie de maandag daarop het verslag las in de Volkskrant, kreeg echter een heel ander beeld van de manifestatie. De krant schreef denigrerend over duizenden mensen die in bussen waren 'aangevoerd':

'Het zijn veelal mensen met een "vlekje". Veel rolstoelen, overgewicht, geslagenen in goedkope kleren, velen al decennia afhankelijk van een uitkering of de sociale werkvoorziening. Hier geen oproepen tot solidariteit met de onderklasse door frisse, modieuze linkse mensen; dit is de onderklasse en ze eisen solidariteit. Met zichzelf.'

Waar zijn toch de 'frisse, modieuze linkse mensen', vroeg de verslaggever zich af. Dit verslag is veelzeggend voor de manier waarop veel hoogopgeleide mensen aankijken tegen mensen met een lagere opleiding - ook in 'linkse' kringen. Het is volledig geaccepteerd dat mensen met een hoge opleiding opkomen voor mensen met een lagere opleiding. Het is ook geen probleem als hoogopgeleide mensen opkomen voor zichzelf. Maar mensen met een lagere opleiding die opkomen voor zichzelf, dat is blijkbaar wat anders. Dit verslag in de Volkskrant staat niet op zichzelf, maar is een typisch voorbeeld van de manier waarop mensen met een lagere opleiding worden bejegend. Discriminatie op basis van huidskleur noemen we racisme; discrimineren op basis van sekse heet seksisme. Het discrimineren van mensen met een lagere opleiding kunnen we 'klassisme' noemen.

'ARMOEDE BESTAAT NIET'

Uit onderzoek van SP-Kamerlid Saded Karbulut blijkt dat door de crisis de wachtrijen bij voedselbanken groeien en de instellingen er steeds moeilijker in slagen om nog volwaardige voedselpakketten samen te stellen. Volgens het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) en het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) zullen in ons land eind

2012 meer dan 1,1 miljoen mensen leven onder de armoedegrens. Dit zijn vooral eenoudergezinnen, uitkeringsgerechtigden, alleenstaanden en kleine zelfstandigen. Een op de negen kinderen (in totaal 367.000) zal in 2012 opgroeien in armoede. 'Deze kinderen leven niet in armoede, ze leven in een gezin met een laag inkomen.' Dat was de reactie van minister-president Rutte tijdens een Kamerdebat op 7 december 2011 over de armoede in Nederland, toen Saded Karbulut hem ervan beschuldigde dat hij de problemen van mensen niet serieus neemt.

In de reactie van de minister-president komen twee kenmerken van klassisme terug, namelijk het ontkennen van problemen van mensen en het doen van een beroep op de eigen verantwoordelijkheid. Voor Rutte is armoede vooral iets dat zich afspeelt in verre landen, in ontwikkelingslanden, waar mensen doodgaan van de honger. Dit is een cynische opvatting van armoede, die ook niet wordt gedeeld door de onderzoekers van het SCP en het CBS. Zij hanteren een definitie van armoede die rekening houdt met de samenleving waarin mensen leven: de armoedegrens in Nederland is het minimum dat nodig is om in ons land in de basisbehoeften te kunnen voorzien, zoals kleding en huisvesting, zorg en onderwijs. Kinderen die geen computer hebben, nooit met vakantie gaan en niet naar een sportclub kunnen raken sociaal geïsoleerd. Als je ouders naar een voedselbank moeten, je zonder ontbijt naar school moet en je niet elke dag warm eten krijgt, ben je in Nederland toch echt arm.

Tijdens het Kamerdebat schoof premier Rutte de verantwoordelijkheid voor de armoede in Nederland van zich af. Armoede wordt volgens hem vooral veroorzaakt doordat mensen geen werk hebben. Liberalen die spreken over armoede doen vaak een beroep op de eigen verantwoordelijkheid van mensen: als je leeft van een uitkering, zou je geen prikkel meer hebben om werk te zoeken. Alle liberale partijen - van VVD tot GroenLinks - komen daarom met uiteenlopende voorstellen die mensen zouden moeten 'prikkel' om aan het werk te gaan, bijvoorbeeld door

Foto: Sander van Oorspronk

uitkeringen te verlagen en mensen te laten werken onder het minimumloon. Ook hier wordt geen rekening gehouden met de omstandigheden. Veel mensen die arm zijn hebben werk, soms zelfs meerdere baantjes. Veel mensen die leven in armoede solliciteren zich rot, maar worden niet aangenomen.

ARMOEDE ALS LEVENSTIJL

De opvattingen over armoede die je bij veel liberale politici terugziet lijken op de ideeën van de conservatieve denker Theodore Dalrymple. Deze Engelse schrijver publiceerde onder meer *Life at the Bottom* (2001), in het Nederlands verschenen als *Leven aan de onderkant* (2004). Volgens Dalrymple zijn in de West-Europese verzorgingsstaat mensen afhankelijk geworden van de overheid, waardoor zij niet meer bereid zijn hun eigen verantwoordelijkheid te nemen. Mensen hoeven niet te werken, want er wordt toch voor hen gezorgd. Mensen hoeven zich ook niet te gedragen, want ze hebben niets te verliezen. Armoede zou daarom leiden tot agressie en criminaliteit, gebroken gezinnen en huiselijk geweld. Op deze manier, stelt Dalrymple, houden mensen hun eigen armoede in stand. Deze levensstijl zou worden overgedragen op de kinderen. Door de sociale zekerheid zou op deze manier een 'cultuur van armoede' ontstaan.

Maar als de verzorgingsstaat de oorzaak is van armoede, zou in landen met minder sociale zekerheid ook minder armoede moeten zijn. Dat is niet het geval: in de Verenigde Staten is bijvoorbeeld veel meer armoede dan in Nederland - en in dat land zijn ook veel meer werklozen. Als Dalrymple gelijk had, zou in het verleden, toen we in ons land veel minder sociale zekerheid hadden, minder armoede moeten zijn geweest. Ook dat is niet het geval. Toch is wel te verklaren waarom de analyse van Dalrymple voor veel politici zo aantrekkelijk is. In deze opvatting is armoede niet een probleem van de samenleving, maar van het individu. Dat mensen niet kunnen meekomen in de maatschappij is niet het gevolg van slecht beleid, maar de verantwoordelijkheid van mensen zelf.

VVD'ers die spreken over het 'pamperen' van mensen, of GroenLinksers die waarschuwen voor het 'betuttelen' van burgers, gaan uit van een vergelijkbare manier van denken: armoede is in de eerste plaats een gevolg van de tekortkomingen van mensen. Deze opvatting van armoede is gevaarlijk - levensgevaarlijk zelfs: de Raad voor de Volksgezondheid (RVZ) liet onlangs zien dat in ons land tussen 2005 en 2008 de verschillen in levensverwachting tussen mensen met een hoge en een lagere opleiding verder zijn toegenomen. Mannen die hbo of universiteit hebben gedaan leven gemiddeld bijna 6 jaar langer dan mannen die alleen basisonderwijs hebben gevolgd (80 jaar tegenover 74,1 jaar). Bij vrouwen is dat verschil bijna 6,5 jaar (85,3 jaar tegenover 78,9 jaar). Als je kijkt naar gezondheid, blijken de verschillen nog veel groter. Mannen die hbo of universiteit hebben gedaan zijn gemiddeld bijna 20 jaar (!) langer gezond dan mannen die alleen basisonderwijs hebben gevolgd (72,3 jaar tegenover 53,1 jaar). Bij vrouwen is dat verschil zelfs meer dan 20 jaar (72,8 jaar tegenover 52,2 jaar).

'Geslagenen in goedkope kleren', zo beschreef de Volkskrant de mensen die in december deelnamen aan de

Foto: Roel Visser / Hollandse Hoogte

Anthony Davis (1949), beter bekend onder zijn pseudoniem Theodore Dalrymple was in eerste instantie opgeleid als dokter en werkte in die hoedanigheid in verschillende ontwikkelingslanden, zoals in Zimbabwe, Zuid-Afrika en de eilandengroep Kiribati in de Stille Oceaan. Na zijn tijd in het buitenland keerde hij terug naar zijn Groot-Brittannië. Hij werd een psychiater in de arme wijken van Oost-Londen. Door zijn ervaringen als psychiater raakte hij overtuigd van het feit dat de verzorgingsstaat niet de onderklasse verheft, maar juist veroordeeld tot een leven van chronische armoede, geweld en afhankelijkheid. Hij schreef hierover verschillende boeken, waarvan *Life at the Bottom* ook in het Nederlands is vertaald als *Leven aan de Onderkant*. Voor dit werk interviewde hij onder andere 10.000 mensen die een zelfmoordpoging hadden ondernomen. Daarnaast is Dalrymple in zijn boeken kritisch op het verlies van traditionele waarden en moreel relativisme. Naast boeken schrijft Dalrymple ook columns in verschillende kranten.

manifestatie 'Armoede werkt niet'. Maar armoede is geen levensstijl, mensen kiezen er niet voor om arm te zijn. Mensen die leven in armoede hebben wel vaker een lagere opleiding, waardoor ze minder kans hebben op werk. Als al zoiets bestaat als een 'cultuur van armoede' die van ouders op kinderen wordt overgedragen, komt die vooral voort uit verschillen in opleiding. Politici die roepen dat mensen maar aan het werk moeten, die discrimineren. De meeste mensen die op 10 december aanwezig waren bij de manifestatie hebben werk. Zij werken op de sociale werkplaats, maar dreigen door de maatregelen van deze regering hun baan te verliezen. Waarna zij van diezelfde regering te horen krijgen dat ze zo snel mogelijk weer aan de slag moeten. Dat is het beschuldigen van de slachtoffers: de armen krijgen de schuld van de armoede. Dat is klassisme.

Verwijzingen
'A-so-ciaal, brult de onderklasse', de Volkskrant, 12 december 2011.
CPB en CBS, Armoedesignalement 2011.
RVZ, Preventie van welvaartsziekten.

FNV-ers demonstreren op Het Plein in Den Haag in november 2008 voor tijdelijke werktijdverkorting.

DE INSTITUTIE VAN POLDERAARS MOET WEER EEN INSTITUUT VAN LEVENDE MENSEN WORDEN

GESPREK MET PAUL ULENBELT NAAR AANLEIDING VAN HET AKKOORD VAN DALFSEN

Tekst: Sjaak van der Velden Foto's: Bas Stoffelsen

Na maanden van strijd binnen de FNV leek er op 3 december een eind aan de onderlinge twist te zijn gekomen. In Dalfsen kwamen de voorzitters van de 19 bonden bijeen om te vergaderen over de voorstellen die de 'verkenner' Wijffels en Noten deden om uit de impasse te geraken. Aan het eind van de dag was men er uit: de FNV zal verdwijnen en plaats maken voor een nieuwe organisatie, waarvan de voorlopige werktitel De Nieuwe Vakbeweging is. De inkt van het besluit was nog niet droog, of SP-Tweede Kamerlid Paul Ulenbelt twitterde: 'Uitkomst Dalfsen is positief. Organiseer bij de mensen. Herkenbaar rond beroep. Zegt Wijffels. Nadruk ligt op nieuwe FNV. Komt Congres.' Reden om hem te spreken over de nieuwe ontwikkelingen in vakbondsland.

Je leek nogal optimistisch. Ben je dat echt, of is het meer een soort opluchting dat er nu misschien eindelijk rust in de tent komt?

‘De discussie over de pensioendeal van Jongerius, Wientjes en Kamp heeft een aantal fundamentele problemen binnen de FNV blootgelegd. Er is een leiderschapsprobleem. De FNV-leiding bleef hardnekkig de pensioendeal verdedigen, terwijl een meerderheid van de leden er op goede gronden tegen is. Het tweede probleem is dat er door het ‘organizen’ binnen FNV Bondgenoten (denk aan de schoonmakers) en Abvakabo nieuwe krachten zijn ontplooid, die grote successen boekten en lieten zien dat strijd loont. Dat is een moderne aanpak, die werkt en navolging verdient. En het derde probleem is dat van de dalende organisatiegraad. Het ledental stijgt nog wel, maar minder dan de groei van het aantal werknemers. Ledenwinst onder jongeren blijft achter, waardoor tegenstanders de vakbonden als een vergrijsde organisatie proberen weg te zetten.’

Ja, en hoe gaat ‘Dalfsen’ deze problemen dan oplossen?

‘Dalfsen biedt vooral mogelijkheden voor vernieuwing. Wat ik vooral belangrijk vind is de toegenomen aandacht voor het vak. Bij Bondgenoten was er altijd een probleem hoe mensen aan te spreken. Bondgenoten als vak bestaat niet en het gaat toch om de vakbeweging. Toen ik zelf nog bij de vakbond werkte, hadden we dat probleem ook. Als we een vergadering belegden, dan stond je vaak voor een halfllege zaal, maar toen we eens een bijeenkomst organiseerden over de veiligheid in de installatiesector, toen was de laatste stoel ook bezet. Kijk, dat ging over het werk van die mensen. Met je loon en andere arbeidsvoorwaarden ben je niet dagelijks bezig, maar met het werk zoals je dat moet uitvoeren, ja, daar zijn mensen de hele dag mee bezig. Dat gaat om hun vak. Dalfsen biedt de mogelijkheid dat de vakbeweging terugkeert naar haar ‘roots’, naar de oorsprong.’

Wat bedoel je daarmee? We leven nu toch in een heel andere tijd dan 150 jaar geleden?

‘Dat is wel zo, maar het basisidee van de oorspronkelijke vakbeweging is nog steeds waardevol. We moeten af

‘Het belangrijkste is dat er weer een sterke, levendige, vakbeweging komt.’

van de institutie van de polderaars en toe naar een instituut van levende mensen. Bij de Industriebond hadden we vroeger een penningmeester, Wout Tuinenburg, die weleens zei dat het grootste probleem voor de bond was dat ze leden had. Er was heel veel geld. Zoveel dat bestuurders konden doen wat ze wilden, maar de leden konden roet in het eten gooien. De beste man is later bij SNS Reaal terecht gekomen, ja, daar hebben ze geen leden.

De vakbonden zijn ooit ontstaan door groepjes mensen die bij elkaar gingen zitten om de belangen van de arbeiders te vertegenwoordigen. Dat was een riskante bezigheid, want je kon zomaar op straat komen te staan. Henri Polak bedacht toen dat het veiliger was om vrijgestelden in dienst van de bond te nemen; die hoefden dan niet bang te zijn voor ontslag. De vakbonden werden later een soort bedrijven en van daar was de stap naar het polderen niet groot meer. Dat polderen is bij het akkoord van Wassenaar tot een hoogtepunt gekomen en daarna stelde de vakbeweging als strijdorganisatie eigenlijk niets meer voor. Er gingen zelfs

stemmen op er een soort sociale ANWB van te maken. Alleen individuele belangenbehartiging, geen gezamenlijke actie. En vergis je niet: er zijn nog steeds krachten binnen de FNV die het liefst die kant uit zouden gaan. Pas rond de acties van 2004, de grootste vakbondsdemonstratie, maar vooral ook de stakingen tegen de afschaffing van het prepensioen, bleek de FNV op grote schaal te kunnen mobiliseren. Maar daarna verstopte de leiding zich weer in de polderorganen. Gebruik makend van de macht die je van je tegenstander krijgt, niet van de macht die je zelf kunt opbouwen.’

Je noemde net ‘organizen’ als belangrijke factor in het huidige veranderingsproces. Toch lijkt het dat organizen niet overal mogelijk is. Zelfs in Amerika, waar het vandaan komt, is het alleen een succes bij de schoonmakers.

‘Organizen, en de schoonmaakstaking van vorig jaar, heeft aan het licht gebracht dat het wel degelijk mogelijk is om het oude vakbondsidee ook in de huidige tijd toe te passen. Vroeger in de industrie had je heel grote bedrijven, waar de werknemers door

de baas als het ware bij elkaar werden gebracht. In de schoonmaaksector werken mensen door de aard van hun werk tamelijk versnipperd, daar moet de bond ze samen brengen. Dat is gelukt door een aanpak waarbij op de inzet van de mensen een beroep is gedaan, maar ook door een goede analyse van de machtsverhoudingen in de sector. Met een goed draaiboek de zwakke plekken zoeken en ook de opdrachtgevers in de strijd betrekken; dat waren de voorwaarden voor het succes.

Iedere sector heeft zijn eigen aanpak, maar organiseren heeft wel laten zien dat de vakbeweging niet ouderwets hoeft te zijn. Dat is wat ik het ouwe-lullenframe noem; dat de vakbeweging er alleen nog is voor oude mannen.'

Iets anders, hoe vind je het dat de PvdA wel een zwaar stempel drukt op het vernieuwingsproces?

'Ja, wat moet je daarvan vinden. Het is wel eigenaardig te zien dat de

verkenner Wijffels en Noten, PvdA-Tweede Kamerlid Jette Klijnsma naar voren schuiven om een oprichtingscongres voor te bereiden. Vreemd als een PvdA-senator dit een uitgelezen kans voor de PvdA vindt om de vakbeweging 'in te richten'. Niet de PvdA, maar de mensen in de bond moeten de nieuwe moderne bond inrichten, naar het voorbeeld van de schoonmakers en andere sectoren waar ze dagelijks bewijzen dat een bond van levensbelang is voor werkenden. We zien wel hoe het verder loopt, maar ik merk dat steeds meer FNV'ers, maar ook CNV'ers, de weg naar de SP weten te vinden. Blijkbaar staan onze standpunten en manier van werken hen toch meer aan dan de oude vormen en gedachten.'

Wat verwacht en hoop je nu? Dat de FNV opgaat in DNV?

'Hoe het precies gaat is niet zo belangrijk; het belangrijkste is dat er weer een sterke, levendige, vakbeweging komt. Het was de afgelopen

tientallen jaren nog maar een armzalig vuistje. Eigenlijk ben ik voorstander van een ongedeelde vakbeweging, iets waar Andre Kloos al in de jaren zestig voorstander van was. De oprichting van FNV Bondgenoten door een fusie van een aantal bonden was bedoeld als een opstapje naar zo'n ongedeelde FNV, maar dat is eigenlijk niet goed uit de verf gekomen. Binnen Bondgenoten, FNV Bouw en Abvakabo ontwikkelde men onlangs ook plannen voor een verdergaande samenwerking, maar De Nieuwe Vakbeweging doorkruist die plannen enigszins. Als er maar een sterke en strijdbare organisatie komt, waarin de centrale leiding democratisch wordt gecontroleerd door een soort parlement. Dan kan werkend Nederland nog mooie dingen verwachten van de nieuwe vakbeweging die nu in de steigers staat.'

DE NIEUWE VAKBEWEGING EN DE FNV

De huidige FNV is een organisatie met 19 leden; de aangesloten bonden. Individuen kunnen geen lid worden van de FNV, maar slechts van een van de bonden. Tussen de bonden bestaan grote verschillen in grootte; de grootste bond is FNV Bondgenoten met 476.000 leden en er is een aantal kleinere bonden, zoals die voor beroepsvoetballers die slechts enkele honderden leden heeft. Niet alle bonden hebben trouwens met werkende mensen van doen, zo is er de Algemene Nederlandse Ouderen Bond (ANBO), met 178.000 leden.

Volgens het besluit van Dalfsen van 3 december 2011 komt er een nieuwe organisatie aan, die als werktitel heeft De Nieuwe Vakbeweging (DNV). Van deze organisatie kunnen mensen rechtstreeks lid worden, maar het belangrijkste principe is de beroepsgerichte vakorganisatie. Zoals het in punt 10 van 'Dalfsen' is verwoord: 'Het organisatieprincipe is 'bouwen van onderop'. De beroepsgerichte vakorganisaties zijn autonoom én opereren binnen de verbindende structuur van De Nieuwe Vakbeweging.

Binnen De Nieuwe Vakbeweging verbinden de vakorganisaties zich met als doelstellingen het behartigen van beroeps- en/of sectoroverstijgende belangen van werkende mensen op landelijk niveau en het aanbieden diensten van de vakorganisaties op de manier die hen past. De bevoegdheden van De Nieuwe Vakbeweging worden door de aangesloten vakorganisaties gemandateerd.' In de nieuwe organisatie zullen tussen de 40 en 50 sectororganisaties bestaan, die in de plaats komen van de huidige 19 vakbonden. Ook organisaties die nu geen onderdeel uitmaken van de FNV, zoals het CNV en de MHP, worden

FNV Bonden

	Stemverhouding in % Federatieraad	Ledental op 5 september 2011
FNV Bondgenoten	23,3	476.000
AbvaKabo FNV	20,7	353.000
ANBO	13,4	178.000
FNV Bouw	10,2	124.000
AOB	8,2	81.000
FNV Kiem	4,7	36.000
AFMP, en Marver	3,8	25.000
FNV Horecabond	3,5	24.000
NPB	3,5	24.000
FNV Zelfstandigen in diensten, groen, handel, ICT, industrie, vervoer en zorg	2,3	13.000
FNV Zelfstandigen Bouw	1,7	10.000
FNV Mooi	1,2	10.000
NV	1,2	8.000
Nautilus NL	0,9	6.000
FNV Vrouwenbond	0,6	4.000
FNV Sport	0,3	1.100
VVCS	0,3	-
NL Sporter	0,3	-

nadrukkelijk uitgenodigd deel te nemen aan het ontstaansproces van DNV.

EUROCRISIS: EEN TUSSENBALANS

Tekst: Arjan Vliegthart en Hans van Heijningen Foto: Maarten Hartman / Hollandse Hoogte

2011 was het jaar van de eurocrisis. De ene Europese top volgde op de andere, maar een oplossing kwam er niet. Sterker nog, de crisis ging van kwaad tot erger; private schulden werden publiek gemaakt en de democratie kwam steeds meer onder druk te staan. Een tussenbalans van een probleem dat ook in 2012 de politieke agenda zal blijven beheersen.

Het was een voetnoot tijdens de Algemene Financiële Beschouwingen in de Eerste Kamer afgelopen november. Tussen neus en lippen door erkende minister De Jager dat

‘met de kennis van nu destijds de euro niet zo zou zijn ingevoerd’. Tegen SP-senator Geert Reuten zei De Jager dat er veel weeffouten in de euro zitten, die nu moeilijk te verhelpen zijn. De Jager stelde vast dat er bij de invoering van de euro onvoldoende acht is geslagen op de grote verschillen tussen de deelnemende landen en hun economieën.

STRUCTURELE WEEFFOUTEN

Voor De Jager mogen de weeffouten bij de invoering van de euro nieuw zijn, veel eurosceptische economen en de SP vroegen daar tien jaar geleden al aandacht voor. Daar werd toen echter niet naar geluisterd. De invoering van een monetaire unie en de introductie van de nieuwe munt stonden begin jaren negentig centraal in het grote prestige-project van de Europese beleidsmakers. En opeenvolgende Nederlandse regeringen deden daar vrolijk aan mee.

Afgelopen maand was het twintig jaar geleden dat Nederland zijn 'zwarte maandag' beleefde. De plannen van de toenmalige regering-Lubbers en Kok – toen voorzitter van de Europese Unie – om te komen tot een federalistisch Europa, leden toen schipbreuk omdat andere EU-lidstaten daar niet aan wilden. Het Verdrag van Maastricht dat er toen wél kwam, voorzag in een gemeenschappelijke munt zonder dat er sprake was van een politieke unie. Terwijl toen toch al duidelijk was dat het een heel lastig zonder het ander kon. Het Nederlandse voorzitterschap was met deze uitkomst weliswaar enigszins succesvol, maar de zure vruchten daarvan plukken we tot op de dag van vandaag.

Bij een enkele weeffout bleef het niet. Zo wist Griekenland zich op basis van door de zakenbank Goldman Sachs vervalste rapporten toegang te verwerven tot de eurozone. Door die toetreding kon Griekenland goedkoop geld lenen (tegen de modale eurorente van 5 procent) en dat deed het land op grote schaal. Als gevolg van de crisis van 2008 nam de onzekerheid in de westerse financiële wereld toe en keken banken en financiële instellingen nog eens goed naar bedrijven en landen die grote schulden uit hadden staan. Griekenland bleek in dat kader een serieus probleemgeval te zijn. Omdat het land tot zijn nek in de schulden zat en de groeiende twijfel over zijn terugbetaalcapaciteit tot nog hogere rentes leidde, kon het land zijn schulden niet meer afbetalen. Bij nadere beschouwing van het praktisch failliete Griekenland bleek daar van alles mis te zijn: het belastingsysteem bleek niet te werken, de overheid was inefficiënt, het niveau van corruptie onacceptabel, kadasters bleken verouderd en sommige sociale voorzieningen waren wel erg riant. De twee grote politieke partijen die het land de afgelopen tien jaar geregeerd hadden (de sociaal-democratische Pasok en de liberale Nieuwe Democratie) bleken een potje te hebben gemaakt van het financiële beleid. Iedere Griekenland-kenner wist dat al lang, maar het korte-termijnoptimisme had het tot dan toe gewonnen van verstandig langere-termijnbeleid.

REDDINGSPAKETTEN WERKEN NIET

Griekenland moest gered worden en kreeg in 2010 110 miljard steun van de Europese Unie en het IMF. In ruil daarvoor verplichtte het land zich fiscale en andere hervormingen door te voeren en een grootschalig privatiseringsprogramma en forse bezuinigingen door te voeren. Maar het kwaad was al geschied en de hulp was te krap en kwam te laat. Door de ruimte die speculanten nog steeds hebben om tegen landen te speculeren, kwam Griekenland in een vrije val terecht. In de zomer van 2011 volgde weliswaar nog een tweede, nog groter, pakket maar ook dat mocht niet baten. Op dit moment wordt er openlijk gespeculeerd over de mogelijkheid dat Griekenland – al dan niet noodgedwongen – de eurozone zal moeten verlaten, iets wat door de Europese regeringsleiders begin 2011 nog voor onmogelijk werd gehouden. Sterker nog, minister van Financiën De Jager was er in september nog zeker van dat het geld dat Nederland aan Griekenland had geleend met rente terug zou komen. 'Daar ga ik absoluut van uit', waren de woorden van De Jager. Nout Wellink, oud-president van De Nederlandsche Bank, vindt dat echter niet realistisch. Een kwestie van voortschrijdend inzicht zullen we maar zeggen. De grote steunpaketten aan

Griekenland hebben overigens wel effect gehad; vooral Franse en Duitse banken zijn gecompenseerd en hebben de Griekse schulden in handen van Europese overheden weten te spelen. De banken ontspringen de dans en de belastingbetaler is de klos. Het bekende spel, het oude liedje.

DEMOCRATIE ONDER DRUK

Ondertussen wordt de democratie buitenspel gezet; de regeringen van Griekenland en Italië zijn vervangen zonder dat er verkiezingen aan te pas kwamen. De huidige ontwikkelingen rond Griekenland, de andere zuidelijke landen en de euro gaan snel, heldere informatie is schaars en parlementen staan op grote achterstand als het gaat om het controleren van de uitvoerende macht. Op Europees niveau legt de crisis eens te meer de beperkingen van de Europese Unie en het Europees Parlement bloot. Als het erop aan komt maken de regeringsleiders van de lidstaten – en met name 'Merkozy' – de dienst uit en hebben de Commissie en de Brusselse volksvertegenwoordiging het nakijken. Ook op nationaal niveau blijkt het echter lastig om te achterhalen wat er nu precies afgesproken is door de regeringsleiders. Premier Rutte verrekende zich in juli nog met 50 miljard toen het ging over de hoogte van het steunpakket dat de euro moest redden. Juist omdat de Europese burger in toenemende mate borg staat voor de Griekse en andere Europese schulden, is democratische legitimiteit van wezenlijk belang. Het draagvlak voor de diverse operaties onder de Nederlandse bevolking is beperkt, zo laat Maurice de Hond telkens zien. Naarmate de crisis zich verdiept, de miljardenleningen en –borgstellingen groter worden en de risico's dat we dat geld – gedeeltelijk – kwijtraken groeien, dienen de burgers zich koest te houden.

TOT BESLUIT

In 2011 ging de financiële crisis in Europa van kwaad tot erger. Wil de euro toekomst hebben, dan zal er in 2012 met een ander bijltje gehakt moeten worden. Doormodderen zoals in 2011 is niet langer een optie als we willen voorkomen dat de burgers een nog hogere prijs voor de eurocrisis gaan betalen. Dat vereist dat de financiële markten echt aan banden gelegd worden, iets waar in 2011 nauwelijks over is gesproken, laat staan dat er iets aan gedaan is. Tegelijkertijd moeten we oppassen dat de democratie niet buitenspel wordt gezet; juist in slechte tijden is democratische controle op de politieke besluitvormingsprocessen noodzakelijk. Het afgelopen jaar zijn veel besluiten met vergaande gevolgen genomen zonder de bevolking van de betrokken landen te raadplegen. Op die manier hebben onze politieke leiders de Europese samenwerking op een onaanvaardbare manier in diskrediet gebracht. Het is kortom de hoogste tijd om te werken aan een Europese Unie waarin paal en perk wordt gesteld aan de financiële markten die landen ontwrichten en de bevolking van de betrokken landen laten bloeden voor kortzichtig kortetermijnbeleid.

Foto: Boris Doesborg / flickr.com

HET EINDE VAN DE HAVENPOOL EN DE COMEBACK VAN LOSSE HAVENARBEID

Tekst: Hans Boot, auteur van het boek *Opstandig Volk. Neergang en terugkeer van losse havenarbeid*

De Nederlandse havens kennen een lange geschiedenis van losse arbeid. Havenarbeiders hadden geen vaste aanstelling en daardoor was hun rechtspositie zwak. Stond een groot deel van de twintigste eeuw in het teken van de versterking van de positie van de havenarbeider, in de afgelopen twee à drie decennia is die trend gekeerd. De opkomst van de moderne, flexibele vorm van uitzendbedrijfjes, zelfstandigen zonder personeel en koppelbazen is een teken aan de wand. De teloorgang van de havenpool in Rotterdam en Amsterdam is daarvan een uitdrukking. Die pool voorzorg in arbeidersvriendelijke flexibiliteit, door op aanvraag van havenbedrijven ervaren arbeiders beschikbaar te stellen onder reguliere arbeidsvoorwaarden.

Karakteristiek voor de havens is een onregelmatig goederenvervoer: door de afhankelijkheid van factoren als weersomstandigheden en oogstenschommelt de vraag naar arbeidskracht. Losse arbeid, variërend in omvang en duur, was lang de gebruikelijke vorm om de pieken en dalen te reguleren. Onbesproken bleef die arbeid niet. Toen tijdens de parlementaire arbeidsenquête van 1890 havenarbeiders aan het woord kwamen, schrok de onderzoekscommissie van de ‘onmenselijke’ toestanden in de havens. Van de weeromstuit pleitte ze voor de omzetting van ‘los’ in ‘vast volk’ onder de vlag van een gemeenschappelijk bedrijf waarvan havenondernemers

wisselende aantallen arbeiders ‘inleenden’.

De ondernemers zagen niks in dat voorstel, hun onderlinge concurrentie verhinderde mogelijke samenwerking. Ruim vijftig jaar later namen ze het echter toch over, uit vrees voor verwachte sociale onrust na de Tweede Wereldoorlog. Dat werd de Stichting Samenwerkende Havenbedrijven (SHB, havenpool). De historische gang daarvan – voorgangers en opvolgers – heb ik beschreven door met een blik ‘van onderen’ de havenarbeiders, hun lotgevallen, strijd en vakbonden over ruim een eeuw op de voet te volgen. Hier beperk ik me tot de Amsterdamse situatie na 1945

en enkele opmerkingen over de recente jaren van de SHB en haar nakomelingen.

FINANCIERING LEEGLOOP

De Amsterdamse ondernemers, verenigd in de Scheepvaartvereniging Noord (SVN), gebruikten de oorlogsjaren om de SHB voor te bereiden. Hun doel was niet de losse arbeid te beëindigen, maar controleerbare arbeidsverhoudingen te creëren. Die controle ontbrak bij de losse havenarbeiders, die zich niet aan een specifiek bedrijf gebonden achtten en ook werk buiten de haven aanpakten. Ze werkten veelal op basis van stukloon dat ze door directe actie (vlak voor of juist tijdens het lossen of laden van een schip) trachtten te verhogen. Een regelmatig en stabiel loon via een vast arbeidscontract bij de SHB, redeneerde de SVN, kon die arbeiders met de ‘losse levensstijl’ in het gareel brengen.

Eén probleem kostte heel wat hoofdbreken: wat te doen met de zogeheten leegloop, de situatie dat er voor een of meer SHB’ers geen werk was? De oplossing was klassiek ‘tripartiet’: een

Hans Boot

Opstandig volk

Neergang en terugkeer van losse havenarbeid

Solidariteit

Hans Boot, *Opstandig volk. Neergang en terugkeer van losse havenarbeid.*

Amsterdam 2011. Uitgever: Solidariteit. Te bestellen via: redactie@solidariteit.nl
Prijs inclusief verzendkosten: € 26,75.

cruciale status van de havens. Een positie die tevens een gevoeligheid inhield voor stakingen en andere breuken in de sociale verhoudingen. Gecombineerd met de aard van de havenarbeid – fysiek, gevaarlijk, zelfstandig, improviserend, samenwerkend in onderlinge afhankelijkheid – lag er een bodem van solidariteit en strijdbaarheid. Dat gold in het bijzonder voor de ongebonden havenpoolers, ze vormden met hun ervaringen en contacten in meerdere bedrijven een vitale schakel in acties en stakingen. Het gedwongen vertrek uit de haven betekende dan ook meer dan een verlies van arbeidsplaatsen (350 in 1995). Het sloeg een bres in de strijdbaarheid.

De intrekking van de overheidssteun paste in het neoliberale, eerste paarse kabinet van Kok, evenals de algemene doorbraak van de flexibilisering in de vorm van uitbesteding, tijdelijk arbeidscontract en verbrede inzetbaarheid (plaats, tijd en functie). De havenpoolers kampten echter al eerder met ondernemers die een ruimere beschikbaarheid eisten en tegen ongunstiger arbeidsvoorwaarden tijdelijk ‘derden’ inschakelden (arbeiders niet in dienst van de SHB). Eigenlijk was dat een van de rode draden door hun geschiedenis, ook in de tijd dat in de bedrijfswereld de term ‘flexibiliteit’ niet gangbaar was.

FLEXIBILISERING

Ondanks het formele einde van de losse havenarbeid bediende de SHB zich tot 1956 bij hoge pieken van de goedkope Dienst Uitvoering Werken (DUW), de werkverschaffing die arbeiders voor een dag of langer ‘uithuwelijkte’. In die tijd waren onder invloed van de lage lonen en arbeidsproductiviteit veel arbeiders nodig. Dat veranderde na de loonexplosie begin jaren zestig. Investerings in mechanisering joegen de arbeidsproductiviteit omhoog en het personeelsbestand omlaag. Voor de periode 1960-1980 betekende dat in Amsterdam (bij een ruime verdubbeling van

deel van het loon betaalde de overheid, een ander deel de gezamenlijke ondernemers en ter ‘afronding’ ontvingen de arbeiders 80 procent van hun dagloon. In de halve eeuw dat de SHB bestond, onderging deze regeling wijzigingen. En dat niet alleen, ze vormde een centraal twistpunt. Zo steeg onder invloed van het verzet tegen de naoorlogse loonpolitie(k) het leeglooploon in 1962 naar 100 procent. Niet lang daarna, onder de kruiddampen van de grote havenstaking van 1970, twijfelden de opeenvolgende ministers van Sociale Zaken over de voortzetting van de overheidsbijdrage. Na vervanging door het Algemeen Werkloosheidsfonds (AWF) kwam in 1995 na veel strijd een einde aan deze financiering van een ondernemersrisico. Tijdens de jaren van de grote herstructurering van de havensector, na de staking van

1979, verdedigden ondernemers tevergeefs een leeglooploon van 70 procent. Met de latere verdwijning van de havenpool was dat niet meer nodig, de daarvoor gedeeltelijk in de plaats gekomen moderne losse arbeid verlaagde de loonkosten aanzienlijk.

TERUGTREKKENDE OVERHEID

De overheidsbemoeienis met de SHB was niet toevallig. Enerzijds maakte deze als loonsubsidie deel uit van de opbouw van de verzorgingsstaat; de SHB was lange tijd de spil van de havenwerkgelegenheid, met 3.300 arbeiders in 1957 ongeveer de helft van het totaal. Anderzijds steunde de overheid de havenbedrijven; onder meer met massieve investeringen in de infrastructuur.

Die bemoeienis kwam voort uit de (economisch en politiek) strategisch

de overslag) een daling van zo'n 6.000 naar 2.000 havenarbeiders, met daarbinnen de SHB van 2.800 naar 850. Deze kaalslag stelde de bedrijfsvoering van de SHB zwaar op de proef.

Ook al verminderde de onvoorspelbaarheid van de goederenstroom, onder meer door betere communicatiemiddelen, er bleven pieken bestaan en die werden ten opzichte van het aantal SHB'ers scherper. In Amsterdam waren dat de snel te lossen autoboten met een strak vaarschema en de cacaobonen gedurende de winter. De directie sprak namens de ondernemers de behoefte uit aan een 'zwevende reserve': tijdelijk op te roepen arbeiders, altijd paraat en alleen loon bij werk.

Onder veel kritiek van de leden gingen de bonden in 1974 akkoord met een dergelijke regeling. Tien jaar later zorgde de Zaanse los- en laadploeg Het Kappie voor deze 'inleen van derden'. Hoewel de organisatie in handen van de SHB bleef, verloor ze haar monopoliepositie als havenarbeidsvoorziening. Bovendien lokten juist deze perioden van tijdelijke personeelskrapte uitzendbedrijfjes en koppelbazen naar de haven, waarvan de ondernemers onreglementair en gretig arbeiders 'inhuurden' voor minder geld.

Naast deze 'flexibele uitbesteding', ook wel 'vreemde arbeid' genoemd, richtte de directie haar beleid op een intensievere benutting van arbeidskracht. Oftewel opdraven als er werk is, bijvoorbeeld door overmatig overwerk en verplichte nachtdiensten, of via het jaagsysteem 'klaar: naar huis'. Verdeeldheid onder het personeel – meer inkomen óf meer mensen – was het gevolg van deze ontregeling van de arbeidsverhoudingen. De ondernemingsraad trad af en kreeg bijna een jaar lang geen opvolger, het ziekteverzuim naderde regelmatig de 20 procent, de sociale akkoorden die de Vervoersbond FNV in de tweede helft van de jaren tachtig afsloot stuitten op een groeiende weerstand.

Die akkoorden trachtten een uitweg te vinden tussen aan de ene kant een verdere vermindering van de personeelsomvang en aan de andere kant de flexibele opvang van de extra pieken. Dat laatste werd mogelijk, doordat het

AWF de leegloop tijdens de vijf maanden cacao piek financierde. Het eerste, onder de voorwaarde van 'geen gedwongen ontslagen', omvatte het vervroegde vertrek van oudere arbeiders, een gedeeltelijk uit het loon gefinancierde arbeidstijdverkorting en de tijdelijke opname door de SHB van elders overbodig verklaarde arbeiders (ook weer met AWF-steun).

BOND GEEN KOPLOPER

De akkoorden werden door de leden niet enthousiast onthaald. Ze waren al zo 'uitonderhandeld' dat slechts aanvaarden (slikken) of afwijzen (stikken) resteerde. Bondsnota's voor een landelijke SHB, om de pieken in de tijd te spreiden en een paritair bestuur om invloed uit te oefenen, kregen na jaren debatten geen steun van de leden. Gebonden aan de akkoorden bleek de bond geen koploper in het verzet tegen de om zich heen grijpende flexibilisering. Ook niet bij het onderzoek naar de gezondheidsschade door de bij het transport van cacaobonen gebruikte bestrijdingsmiddelen; buiten de bond om weigerden arbeiders verdachte lading te lossen.

De verhoudingen binnen de Vervoersbond stonden dus op scherp. En dat terwijl de SHB wankelde, toen bedrijven de gegarandeerde afname van SHB'ers verminderden. De SVZ beraadde zich op een SHB 'nieuwe stijl', wanneer de bijdragen van het AWF zouden stoppen. Het moest kleiner, flexibeler, goedkoper en marktconform. De SHB was daartoe niet in staat en werd in 1995 omgezet in een Besloten Vennootschap, hier kortweg Arbeidspool genoemd. Na een ogenschijnlijk flitsend begin, was dit uitzendbedrijf een kort en mistig leven beschoren. De besteding van de door de overheid verstrekte overbruggingsgelden was duister, de tarieven waren (om de ondernemers te gerieven) te laag berekend en andere uitzendbedrijven met een beschikbaarheid van zeven etmalen namen steeds meer werk over. Een faillissement was in aantocht.

De havenpoolers antwoordden met een serie heftige acties, soms samen met de Rotterdamse collega's: wegblokkades, een 24-uursstaking en de bezetting van het Amsterdams

stadhuis, het Tweede Kamergebouw en de Noordersluis in IJmuiden. Uit moeizame onderhandelingen rolde eind 1997 de doorstart van een nieuw uitzendbedrijf; met drie bondsbestuurders in de pikante positie van werkgever. Een werkgever die begin 1999 96 man moest ontslaan – bijna de helft. Een groep van 26 arbeiders verzette zich daartegen, in een jarenlange juridische strijd die een wat spookachtig karakter kreeg. Door het faillissement van zowel een groot containerbedrijf als de nieuwe pool vervlogen hun kansen op terugkeer in de haven. Begin 2012 bepalen onderhandelingen met de landsadvocaat de schadevergoeding vanwege de trage rechtsgang.

SLOTOPMERKINGEN

Rest de vraag of het einde van de pool die oorspronkelijk op een arbeidersvriendelijke flexibiliteit rustte, onvermijdelijk was. Er zijn namelijk nogal wat ontwikkelingen die dat doen vermoeden. Dat er vandaag de dag minder fysieke arbeid nodig is, de scheepvaart meer werkt met containers (ook cacaobonen) en massagoed (natte bulk), en terminals dichter bij het achterland en havens als multimaal logistiek centrum (dichtbij of zelfs voor de kust) dienen, geeft aan dat er wel degelijk iets is veranderd. De havenarbeid is gewijzigd en verplaatste zich voor een deel. Maar deze vooral technische veranderingen verklaren niet de ontbinding van de ook voor de pool geldende haven-cao, de toegenomen interne flexibiliteit van de havenbedrijven en de comeback van de losse arbeid. En helemaal niet dat de Vervoersbond (later FNV Bondgenoten) deze sociale veranderingen, toegespitst op arbeidersonvriendelijke flexibiliteit, begeleidde en nauwelijks bestreed. Ook hier geldt dat zonder sociale strijd verworvenheden al snel onder druk komen te staan. De afgesloten sociale akkoorden beoogden sociale rust op de korte termijn en leidden tot onoplosbare problemen op de langere termijn. Havenarbeid werd de afgelopen decennia stap voor stap flexibeler, resulterend in ontworpen arbeidsverhoudingen. Met als – nooit geëvalueerd – dieptepunt: de ontslagdaad en de extreme rechtvaardiging daarvan voor de soms verbaasde rechter. Wat dat betreft is er nog een hele wereld te winnen.

MILJOENEN MAGEN VAN VERZ ED

Tekst: Sjaak van der Velden

Wie wat bewaart, heeft wat. Dat bleek onlangs maar weer toen ik in mijn platenkast de lp Miljoenen Magen van Verz Ed vond. Een plaat die ik ooit, in 1983, als bijlage ontving bij het anarchistische tijdschrift Gramschap, maar die nu op internet 45 euro doet. Wie had dat gedacht. Gramschap deed er vaak een plaat bij, soms een single, soms een lp, maar andere keren weer een poster of brochure. Het ging altijd om politieke zaken en zo kreeg ik een aardige verzameling alternatieve muziek in mijn bezit. Op Miljoenen Magen staat een nummer dat met heel kleine aanpassingen ook de tegenwoordige mens zeer bekend in de oren zal klinken: De Christendemocraat.

De Christendemocraat

*Ik hoor ze nog, nee dit nooit meer
geen oorlog geen fascisme meer
'n zee van oranje moeltjes keek
hoe hun moeder wuifde van overzee*

*En de christendemocraat die stond
voorop
met z'n vlaggetje en z'n vrome kop
het papiertje diep verfrommeld in z'n
zak
met inhoud 'Holland slaap maar
zacht
want ik houd de wacht'.*

*Zo kwam de tijd van herinkeer
van wederopbouw en nog zoveel meer
Marshallhulp en Navopact
zorgde voor een vredige nacht*

En de christendemocraat.....

*Wat waren we rijk de tijd ging snel
misschien in Indië even in de knel*

*maar Luns en kluns sprak stevig
woord
want een vrij land kent geen moord*

En de christendemocraat.....

*Er was zelfs werk te over, meneer
dus kregen we Achmed in de leer
hij schrobde de vloer voor een gulden
per dag
het bleek dat zelfs heel z'n familie
daarvan vrat*

En de christendemocraat.....

*Al hadden we dertig jaar geen oorlog
gehad
dat kwam door de Navo en ons goed
gedrag*

*toch werd het wat minder er ging zelfs
wat plat
men vertelde dat het hem in Achmed
zat*

En de christendemocraat.....

*Zo zijn we weer in crisissfeer
er staat nu zelfs weer een heer
te schreeuwen 'Achmed eruit'
z'n strot is sinds veertig jaar weer luid*

*En de christendemocraat die staat
weer voorop
te prevelen 'bidt tot god'
dossiers vol in z'n binnenzak
met inhoud 'Holland slaap maar
zacht
want ik houd de wacht'*

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 75

De goede verstaander heeft bij deze tekst niet veel uitleg nodig. Een stukje geschiedenis en de opkomst van Janmaat en zijn Centrumdemocraten, terwijl de christendemocraten iedereen in slaap proberen te sussen; het verschil met Wilders en de zalvende woorden van Verhagen is minimaal. Zo beschouwd is er niet veel veranderd in dertig jaar. Wat wel een verschil is tussen 1983 en nu, is dat er weinig muzikaal weerwoord meer is.

MUZIKAAL VERZET

In de crisisjaren rond 1980 was sprake van een hele beweging van kunstenaars die buiten de gebaande paden probeerden hun boodschap te verkondigen. In een eerdere Spanning (oktober 2011) is al gewezen op punkgroep de Rondos, maar er was veel meer. Als ik me beperk tot bij Gramschap geleverde muziek dan waren er bands als The Ex, Door Mekaar, Edwin Rotten, Martine Dweil en dus Verz Ed. Muziek, vaak opgenomen in de studio van 'Joke's Koeienverhuurbedrijf' en in eigen beheer uitgegeven. De grote platenmaatschappijen verdienden er niet veel aan, hoewel bijvoorbeeld een nummer als 'Je loog tegen mij' van Door Mekaar later door Harry Slinger en Drukwerk nog tot een hit is uitgemolken.

Achter Verz Ed gaat de Wormerse Bob Dylan schuil, of voor de burgerlijke stand: Ed Zijp. Ed Zijp werkt tegenwoordig voor Natuurmonumenten en maakt al heel lang geen muziek meer, maar begin jaren tachtig kwam hij met zijn gitaar vanuit de Wormse kraakbeweging terecht in de punkscene. Het prachtige resultaat van zijn werk staat nog steeds in een onbekend aantal platencollecties te wachten op een

herleving van de Nederlandse protestsongs.

DE BOZE PLATENINDUSTRIE

In de aflevering van Gramschap waaraan de plaat van Ed Zijp was toegevoegd stond ook een aardige analyse van de problemen in de platenindustrie. Ook als je die leest, bekruip je het gevoel dat er in drie decennia toch maar weinig verandert. De klachten over illegaal kopiëren van muziek moeten iedereen vrij bekend in de oren klinken.

Wat schreef Gramschap in 1983?

Een bloemlezing:

'Net als de meeste andere ondernemers klagen ook de platenmaatschappijen steen en been.

Van de Haagse Post tot de Privé kunnen we hun smartelijke verhalen lezen over dalende winsten en 'de verarming van de muzikewereld'. De schuldigen voor die dalende winsten wijzen de platenbazen eensgezind aan: dat zijn de artiesten die geen goede muziek meer maken, de disc-jockey's die hun platen niet vaak genoeg draaien, het publiek dat te weinig platen koopt en de regering die geen belasting op cassettebandjes wil instellen.

De schuld bij zichzelf zoeken komt niet bij de heren op. Ook daarin verschillen ze niet van de rest van het koor van klagende ondernemers.[...]

EEN REALISTIESE ANALYSE: HOME-TAPING

Sinds de opkomst van de cassette-recorder wordt er inderdaad veel gekopieerd. Voor een groot deel gaat het daarbij echter wel om zgn. 'tweede gebruik', dat wil zeggen: platen opnemen om ze af te kunnen draaien in de auto, op het strand of in de walkman. Dat gaat dus nauwelijks ten koste van de platenverkoop. Natuurlijk is het mogelijk om een plaat te kopen en, die voor tien of twintig vrienden en kennissen op

cassettes op te nemen, toch gebeurt dat minder dan de platenmaatschappijen suggereren: het vereist het bezit van zowel pick-up als cassette-recorder (terwijl veel mensen juist een recorder hebben gekocht in plaats van een pick-up), het kost nogal wat tijd, cassettebandjes zijn nou ook weer niet zó goedkoop en heel wat muzikliefhebbers willen de bij een plaat meegeleverde tekstvellen, de hoes en verdere informatie liever niet missen.

Hoewel home-taping de platenmaatschappijen ongetwijfeld heel wat kost, is hun geklaag erover toch sterk overdreven.' (Gramschap 38/39, 1983).

Dat de problemen van de muziekindustrie dertig jaar later nog steeds dezelfde zijn, maakt me wat minder gevoelig voor haar onheilstijdingen. De 'realistische analyse' uit Gramschap en de tekst van Ed Zijp over de christendemocratie laten tezamen iets zien wat tegelijk hoopvol en ontmoedigend is. Ontmoedigend omdat de maatschappelijke problemen en analyses blijkbaar minder snel zijn veranderd dan men misschien zou verwachten in het huidige tijdperk van snel, snel, snel. Hoopvol omdat er altijd mensen zijn die zich de problemen aantrekken en er ieder op eigen wijze iets aan proberen te doen. Aardig dat ik hier op werd gewezen door een uurtje snuffelen in mijn vinylcollectie.

Foto: sxc.hu

WAT ALS EUROPA KLAPT?

Tekst: Hans van Heijningen

‘Wat als Europa klapt?’ is de ondertitel van een nieuw boek van Geert Mak, dat in de eerste dagen van het nieuwe jaar uitkwam. De hoofdtitel, ‘De hond van Tišma’, spreekt veel meer tot de verbeelding, maar heeft als nadeel dat je niet onmiddellijk begrijpt waar deze uitgave van uitgeverij Contact (www.kleineboekjes.nl) over gaat. Ik verklap u alvast de clou: net als de hond van Maks vriend Tišma zitten wij onder invloed van de eurocrisis ‘op een ijsschots, we weten niet wat te doen, en ondertussen varen we weg op de stroom’. De hond wordt uiteindelijk gered, maar of het met ons goed af gaat lopen betwijfelt Mak.

Wat we nu meemaken is geen gewone crisis, volgens de auteur. ‘Dit is een overgang, een overgang naar een andere fase in de geschiedenis, een crisis die de grondslagen raakt van onze westerse samenlevingen.’ Maar omdat het dagelijks leven zijn gangetje gaat, realiseren maar weinig mensen zich wat er op dit moment echt aan de hand is.

Hoe zijn we in de nachtmerrie die eurocrisis heet, terechtgekomen? Het ging al mis toen onze leiders ons in 2000 opzadelden met de Agenda van Lissabon, terwijl ‘tallose Europeanen niet willen leven in de meest dynamische en competitieve economie van de wereld’. Het Europese integratieproject, dat oorspronkelijk gedragen werd door politici die gedreven werden door het ‘nooit meer oorlog’-ideaal, was via een proces van ‘voortgang via voldongen feiten’ op een punt beland dat ‘politieke verdieping van de Europese eenheid noodzakelijk was’. Tegen die achtergrond drukten de monetaristen de snelle introductie van de euro door, zonder dat daar

achteraf gezien een solide basis voor was. ‘Het probleem werd verergerd doordat in dezelfde periode ook de financiële wereld van zijn ankers sloeg’, schrijft Mak. Door het ontbreken van een solide basis voor de muntunie en door zwak optreden van de Europese regeringsleiders, werd Europa een besmette zone voor de internationale beleggers. ‘De eurocrisis die we nu meemaken is ... niet alleen een financiële bosbrand, een crisis van staatsschulden en banken die dreigen om te tuimelen als een reeks dominostenen. Het is bovenal een politieke crisis, en een diepgaande vertrouwenscrisis. De werkelijkheid die we onder ogen moeten zien: een Europa van twee snelheden en een Europees integratieproject dat zijn grenzen nadert, en die wellicht al heeft overschreden.’

Geld en geldstromen zijn internationale verschijnselen, mondiale krachten waar we mee moeten leren leven. Maar ondanks de euro voelen wij ons geen Europeanen. De ooit zo glorieuze Europese Unie is voor steeds meer mensen veranderd in een onontwarbare kluwen, een donkere spiegel, vol raadsels. Wantrouwen is daar een logische reactie op. Kunnen kapitalisme en democratie eigenlijk wel samengaan in deze bijzondere tijd? De Griekse premier Papandreou werd gemangeld toen hij zijn volk wilde raadplegen naar aanleiding van het draconische bezuinigingsbeleid dat hem door Brussel werd opgelegd. En voor zover de Europese regeringsleiders handelen, ontzien zij de banken terwijl zij de vakbonden pletten, sociale voorzieningen afbreken en de gewone mensen voor de gevolgen van de crisis op laten draaien. Door hun beleid dreigt de legitimiteit van het hele Europese project in de goot terecht te komen. Nog erger dan de eurocrisis, is het democratisch tekort van onze regeringsleiders. Wat zich nu manifesteert is het kapitalisme als amorf monster, een ongestuurd netwerk met ontzagwekkende macht waar de aanvoerders zelf ook nauwelijks grip meer op hebben.

Voor zover de Europese regeringsleiders beleid maken, is dat niet alleen te weinig en te laat maar ook nog eens verkeerd. Doordat Duitsland en Nederland de Europese geldkraan dicht houden, verdiept de recessie zich. Vooral de jeugd is daarvan de dupe, omdat die geen werk vindt. Mak haalt de socioloog Zygmund Bauman aan, die betoogt dat de relatie tussen de publieke agenda en de persoonlijke zorgen verbroken is. Of, om het in gewoon Nederlandse te zeggen, dat mensen geen touw vast kunnen knopen aan wat er gaande is. Dus we zitten op... een ijsschots. Wat moet er volgens Mak gebeuren? Europa moet eensgezind de uitslaande schuldenbrand blussen, als Europeanen moeten we samen risico's nemen, binnen de EU moet het vetorecht afgeschaft worden en de EU-lidstaten moeten meer macht aan Brussel overdragen.

Normaal gesproken zou dit de afsluiting van de publicatie zijn. Maar Mak heeft er nog een ongenummerde nabeschouwing aan vastgeknoopt. ‘Het papier, Brussel, de markten en het alledaagse Europa, ze hebben niets meer met elkaar van doen. ... Ik vrees dat het voorbij is.’ Het noodfonds is te klein, Duitsland houdt de eurobonds tegen, economisch worden de tegenstellingen tussen Noord- en Zuid-Europa steeds groter en de noodzakelijke investeringen om de crisis het hoofd te bieden, blijven uit. Mak constateert bitter dat er een paar honderd miljard euro is zoekgemaakt door misschien wel honderden Europese Bernard Madoffs (de Amerikaanse megafraudeur), vindt dat Europa moet worden terugveroverd op het geld en dat we de politiek en democratie centraal moeten stellen. ‘Voor Europa is het van levensbelang dat er, ondanks alles, een soort eenheid wordt gehandhaafd, in welke vorm dan ook.’ Een wel heel bescheiden pretentie van een gedreven intellectueel die zich laat leiden door het ideaal van de Europese eenheid zonder de werkelijkheid daaraan ondergeschikt te maken. U begrijpt het al: een aanrader!